

Iva Božović, diplomirana je ekonomistica koja radi na području međunarodnih odnosa.

Polaznica je MBA poslijediplomskog studija na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Trenutno radi u HAVOR-u.

Članak: **Biologija globalizacije, Elisabet Sahtouris**

Komentar Ive Božović

Elisabet Sahtouris već dugi niz godina izučava trendove na svjetskoj razini stavljajući ih u kontekst općih prirodnih zakona i živućih sustava. Svojedobno je u jednom osvrtu iznijela tezu da su bakterije u osnovi prvi World Wide Web uspoređujući prijenos bakterijske DNA zajedno s informacijama koje ona nosi s današnjim sustavom komunikacija nazivajući ga prvim "*biologijskim internetom*". U svojem tekstu je tada argumentirala da su od pravijeka bakterije informacije dijelile nezaustavljivim širenjem bez kontrole jedinstvenog centralnog, nadzornog tijela. Upozorava da je širenje bakterija dovelo do agresivne konkurencije koja je vodila ka izumiranju što je izbjegnuto nastankom saveza. Ovakvi su sustavi, dakle, razvijeni i prije nastanka prve prave stanice od kojih smo i mi sastavljeni.

Danas se ideje iznijete u ovom tekstu ne čine revolucionarnima jer je već uvriježena sintagma o *globalizaciji kao karcinomu* kojeg tijelo - nacionalna država - ne prepoznaje kao neprijatelja, već ga sustavno hrani. Međutim, prije 10-ak godina kada je tekst napisan, obim svjetske trgovine bio je višestruko manji, nove nezavisne države tek su formirane, a o problemu zaštite okoliša raspravljalo se samo u znanstvenim krugovima, dok ga šira javnost ipak još nije percipirala ozbiljnije od potrebe nabavke kreme s višim zaštitnim faktorom. Samo 8 godina nakon pada prvih socijalističkih sustava i velikog entuzijazma prema blagostanju za koje se očekivalo da će uslijediti, izjednačavanje ova dva sustava u najmanju je ruku bilo kontraverzno. Pitanje je koliko se od tada promijenio smjer u kojem se krećemo i do kakvog je zaokreta uopće došlo.

Već od doba merkantilizma državama je bila navažnija zadaća osvojiti što više kolonija iz kojih su crpile jeftine sirovine potrebne za razvitak industrije, a potom u njih izvozile vlastiti skupi industrijski proizvod. Paralelno, sukladno **Vernonovoj teoriji**, kompanija - inovator zbog smanjenja troškova seli svoju proizvodnju u inozemstvo gdje je usavršava, upošljava jeftinu radnu snagu i u pravilu profitira od poreznih olakšica namijenjenih privlačenju stranih ulaganja. Iako se na ovaj način povećava zaposlenost i izvoz, a s vremenom zemlja inovatora postaje neto uvoznica "*inovacijskog proizvoda*", izjavu jednog od čelnika *Unilevera* da "*investicije velikih kompanija pokreću gospodarstva zemalja u razvoju, kreiraju radna mjesta, poboljšavaju uvjete života lokalnog stanovništva i pomažu lokalnim kooperantima*" statistika opovrgava. Udio najsiromašnije petine svjetske populacije u globalnim prihodima u posljednjih je 15-ak godina pao s 2,3% na 1,5%, a gotovo polovica stanovništva, 3 milijarde, živi s manje od 2 dolara na dan, mjereno PP paritetom.

Međutim, računalo istih mogućnosti koje je 1960. godine imao cijenu od 125 tisuća USD, 1990. se moglo kupiti za 1.000 USD, a sutra ćemo ga dobiti uz veće pakiranje praška za rublje pa je moguće argumentirati da globalizacija, pridonoseći smanjenju troškova i cijene gotovog proizvoda, **čini određene proizvode dostupnima i siromašnijem dijelu populacija.** Koliko se teško "utješiti" ovakvim vjerovanjem govori podatak da su u 2001. godini u onim dijelovima svijeta u kojima je BDP manji od 755 USD per capita na 100 stanovnika postojala 0,59 računala, a populacija tih zemlja činila je 3,1% ukupnih internet korisnika (u isto vrijeme 40,8% svjetske populacije živi na tim područjima). U zemljama u kojima je BDP veći od 9266 per capita i koje čine 14,7% svjetske populacije, postojalo je 37,3 računala na 100 stanovnika i iz tih je zemalja dolazilo 72,6% od ukupnih internet korisnika. Ovu sliku mogu donekle promijentni projekti poput OLPC-a (Laptop za svako dijete), uz uvjet razvitka potrebne infrastrukture.

Globalizacija je nedvojbeno interdisciplinarni proces, jednako ekonomske koliko i političke, tehnološke i kulturološke prirode. Iako se kao pojam pojavljuje tek 60-ih godina prošlog stoljeća kada se upravo zbog tehnološkog razvitka njezin utjecaj počinje jače osjećati, *belle époque* globalizacije, mjereno kretanjem kapitala, prepoznaje se već krajem 19. stoljeća kao odgovor na polaganje podmorskog telegrafskog kabela ispod La Manchea koji je povezo udaljena financijska tržišta.

Tijekom razdoblja u kojem su se odvijala dva svjetska rata ovi se procesi usporavaju jer su ograničene migracije stanovništva, kretanje kapitala se usporava intervencijama vlada, a uslijed ratnih događanja tržište je zagušeno kvotama, carinama i preferencijalnim sporazumima.

Velike trgovinske organizacije, koje dr. Sahtouris u svojem tekstu spominje, nastale su nakon drugog svjetskog rata kao odgovor na sukobe iznikle iz trgovinskih ograničenja i neravnoteže. Kako bi se spriječili ponovni sukobi proizašli na toj razini osnovane su tzv. **Bretton-Woodske ustanove: Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond**, a kasnije i **WTO**. Ove su ustanove nastale na osnovi spoznatih pogrešaka iz prošlosti, ali s maksimalnim poštivanjem interesa najjačih, a glavnu su riječ vodile Sjedinjene američke države određujući osnovna pravila koja su

kasnije po potrebi i mijenjale. Osim toga, u okviru GATT-a ukinute se nekarinske barijere i carinske zaštite što znači da se roba proizvodi tamo gdje je to najjeftinije, a nesmetano prodaje tamo gdje se može postići najviša cijena. Male zemlje, budući da su ovisne o vanjskoj trgovini, ove utjecaje osjećaju jače od velikih, ali čelnici ovih nadnacionalnih ustanova zastupaju stav kako je jedini način razvoja tržišta njihovo potpuno otvaranje. Ovakvo je otvaranje najčešće kao posljedicu imalo iznimno daljnje jačanje određene grupe zemalja, odnosno onih koje su s inicijativnom započele. Tako je npr. u Čileu, otvaranjem tržišta, stopa siromaštva od **17% u 1970.** godini narasla na **38% u 1986.**

Koja je razlika zlatnog doba globalizacije prije 150 godina i danas?

Integracija tržišta roba i povezivanje zemalja bilo je tada rezultat sniženja troškova prijevoza, dok je danas globalizacija cilj koji se prvenstveno postiže uklanjanjem tržišnih barijera. Migracije stanovništva nisu više masovne pa ne možemo govoriti o slobodnom i otvorenom tržištu rada, a konvergencija u smislu bržeg rasta siromašnih zemalja od bogatih bila je prije 150 godina izrazita za razliku od one danas.

"*Nacije su postale fikcije*" izrekao je **Keniche Ohmae**, japanski znanstvenik, misleći na poteškoće koje nacionalne vlade imaju u donošenju odluka od vlastitog interesa pod pritiskom nadnacionalnih ustanova. Primjer Tajlanda spominje se u ovom tekstu.

Globalizacija i utjecaj medija, koji su se u ovom procesu razvili, objašnjavaju i slom socijalističkih sustava. Naime, do ranih 70-ih Sovjetski Savez i zemlje istočne Europe mogle su se po stupnju razvoja uspoređivati sa Zapadom. U godinama koje slijede, planska privreda i radno intenzivna proizvodnja na kojoj je ovaj sustav inzistirao teško je mogla konkurirati globalnoj elektronskoj ekonomiji, a ideološka i kulturna zatvorenost nije mogla opstati u eri globalnih medija niti je režim mogao spriječiti da publika na kraju 80-ih u jednoj zemlji gleda ulične proteste koji se odvijaju u susjedstvu i ponuka ih da započnu s istima u svojoj zemlji. **Globalizacija se može definirati kao proces porasta međuovisnosti svijeta u ključnim domenama života (dr. Puljiz).** Ako globalizaciju promatramo kao proces koji uključuje i

sociološku razinu, pitanje je povezujemo li se doista na osnovama željenih i zajedničkih vrijednosti ako je otuđenost među ljudima sve očitija.

Na **ideološkoj razini** globalizacija se propagira kao proces koji donosi univerzalne standarde za cijeli svijet. Međutim, upravo su dvojaka mjerila izvor problema i skepse jer demokracija koja se promiče ne vrijedi u slučaju kada narod odabere vlast koja ne odgovara "promicatelju". Agresija na Kuvajt trenutno se suzbija ogromnom vojnom silom, ali agresija na Hrvatsku (pre)duugo se smatra "unutarnje-političkim problemom", a ljudska prava radnika na naftnim poljima u Nigeriji nisu predmet rasprava kao ona radnika u Kini. Je li ispravno *a priori* smatrati demokraciju idealnim sustavom za svaku geo-socio-kulturološku zajednicu? Nije li osnova demokratskih društava upravo u ravnopravnom uvažavanju drugačijih stavova i mišljenja te u slobodi izbora vlastitog sustava vrijednosti, ne banalizirajući ove postavke na razinu anarhije.

Upravo mediji bi ovdje trebali odigrati značajniju ulogu, ali i oni su, kako autorica spominje, globalizirani. Pitanje je koliko su, zbog sveopćeg trenda postizanja konkurentnosti rezanjem troškova, izvori iz kojih nastaju vijesti zaista različiti. Naime, stotine različitih tv kuća, tiskovina i internet portala kupuju vijesti, informacije i slike od nekoliko velikih (globalnih) multinacionalnih kompanija čiji reporteri doista i jesu u svakom kutku svijeta što je nemoguće za "male nezavisne" izjestiteljske kuće. Ako isti izvor formira generalnu sliku u svijetu pitanje je koliko su nam doista dostupne sve informacije na temelju kojih stvaramo vlastito mišljenje, a koliko se "pravilan stav" već u samoj "sirovoj" vijesti nameće.

Jedna polovina štetnih plinova dolazi iz bogatih zemalja, koje čine sedminu svjetskog stanovništva, dok posljedice osjeća cijeli svijet. Danas **pitanje ekologije i globalnog zatopljenja** postaje sastavni dio svake političke kampanje, načela korporativnog upravljanja, budžeta za sponzorstva svake kompanije koja drži do svojeg ugleda, dobrotvornih koncerata i megaspektakala diljem svijeta. Iako načelna podrška ne izostaje, upitno je koliko smo svjesni nužnosti promjene ponašanja u većoj mjeri od odvajanja otpada u više od dvije vrećice. Ovakvo "odricanje" pomalo podsjeća na situaciju u kojoj dobročinstvom nazivamo

odnošenje u Caritas iznošene stare veste nađene pri čišćenju ormara.

Isto tako, s jedne smo strane čvrsto protiv iskorištavanja jeftine radne snage, posebice djece, nehumanih radnih uvjeta i tretmana radnika o kojima čitamo, ali s druge sam strane zadovoljna što je cijena računala višestruko pala i sretna što mogu kupiti tenisice za 50 dolara. Tenisice istog onog proizvođača čijih bi 50 tisuća radnika trebalo raditi 19 godina bez prestanka kako bi zaradili onoliko koliko se potroši na reklamu branda tih tenisica u jednoj godini.

Globalizacija je selektivna - radi jednima na korist, drugima na štetu. Ova slika morala bi biti drugačija, jer globalizacija može, i treba biti iskorištena "na dobrobit mnogih, a ne samo nekih", kako je rekao Kofi Annan.

Evolucija započinje kada organizam zapaža značajnu i stalnu opasnost, odnosno promjenu okoline. U tom trenutku DNA reagira i "reorganizira" sustav na način da se učinkovito obrani.

Pitanje je hoće li DNA prepoznati značajnu opasnost promjene okruženja koje sami uzrokuje te trenutak kada smo, prema Toynbee, zadovoljili dva osnovna čimbenika za nestanak civilizacije i napustiti stare podjele na komunističke zajednice i kapitalističke individue, te reorganizirati sustav kao "*cjelinu u hijerarhiji cjelina*", po društvenoj strukturi **Haudenosaunee** ili po nekom trećem, primjerenijem modelu. To će sigurno biti trenutak kada će, na osnovu spoznatih grešaka iz prošlosti, ali s maksimalnim poštivanjem interesa najjačih - dobiti svjetske društvene zajednice, biti stvorene (ili ojačati) neke nove organizacije čiji će cilj biti sprječavanje ponovnih katastrofa. Jačanje svijesti javnosti, aktivnosti NGO-a, pokretanje Global Compact i sličnih inicijativa pokazuje da se smjer možda ipak mijenja.